Erst in diesem J. wurde durch die Initiative des Herrn Jakob Hirsch in K. ein Friedhof geschaffen und gleichzeitig eine Ch. K. gegründet. Dem ersten Ausschuß gehörten folgende Herren an: Jakob Hirsch, Friedrich Ritter, Edmund Feldmann, Julius J. Fischer, Julius Mändl und Theodor Konirsch. Herr Jakob Hirsch, der seit Bestand der K. G. dem Ausschuß derselben angehörte und auch als T. V. und Schriftführer fungierte, verstand es auch als erster Obmann der Ch. K. mit Energie und Tatkraft in kurzer Zeit den jungen Verein zu einer ansehnlichen Höhe emporzubringen. Für seine Verdienste um den Verein wurde er am 12. Dezember 1897 zum Ehrenmitgliede ernannt. Andere Ehrenmitglieder des Vereines sind: Prof. Dr. Karl Thieberger, Edmund Feldmann, Karl Gans, Siegfried Heller, Dr. S. Kirchenberger und Julius Mändl. Unter der Ägide des Herrn Jakob Hirsch spendete die Ch. K. 1000 Kč für die Erbauung eines Jemeniten-heimes und wurde auch im J. 1910 die Bethalle auf dem Friedhofe zu einer Zeremonienhalle erweitert. Im J. 1919 trat Herr Hirsch wegen hohen Alters von seiner Stelle als Obmann zurück und wurde zum Ehrenobmann ernannt. Ihm folgte Herr Siegfried Heller, der bereits seit 1903 die Stelle eines Obmannsstv. bekleidete und sich nun als Obmann bestens bewährt. Nachdem Herr Heller infolge Überbürdung im J. 1921 auf seine Stelle resignierte, wurde Herr Alfred Ries zum Obmann gewählt, welcher dieses Amt bis zum heutigen Tage in gewissenhafter Weise versieht.

Die Renaissancebewegung im Judentum fand auch in unserer Gemeinde Eingang und führte im J. 1904 zur Gründung des Vereines „*Theodor Herzl*". Dieser Verein hat sich um die Verbreitung und Vertiefung des zionistischen Gedankens und des jüd. Lebens in unserer Gemeinde große Verdienste erworben. Der erste Obmann war Herr Dr. Friedrich Weihs, dz. Rb. in Teplitz. Ihm folgte Dr. Hermann Hirsch, der für seine Verdienste um den Verein zum Ehrenobmann ernannt wurde, ferner Ing. Thein und Dr. Seligmann. Seit drei Jahren steht an der Spitze des Vereines ein Präsidium, bestehend aus dem Obmann Robert Heller und den Stv. S. O. Lichtner und Willi Konirsch. Als Nationalfondkommissär fungiert seit vielen Jahren Leopold Schiller. Am 25. und 26. Mai 1929 wurde der 25 jähr. Bestand des Vereines, sowie der 25. Todestag Herzls durch ein Bankett und einen feierlichen Gottesdienst begangen. Beide Veranstaltungen standen auf einem hohen Niveau und haben dem Verein viele Freunde und Anhänger gewonnen. Nach den Unruhen in Palästina im August 1929 wurde eine Notstandaktion durchgeführt, welche einen nahmhaften Betrag erzielte. Auch die Aktion anläßlich des 80. Geburtstages des Präsidenten Masaryk zeitigte ein sehr schönes Ergebnis.

Der jüd. Sport- und Turnverein „Makkabi" wurde im J. 1920 durch Robert Heller ins Leben gerufen und macht sich die körperliche Ertüchtigung und sittliche Hebung unserer Jugend zur Aufgabe. Seit Bestand des Vereines bis zum heutigen Tage wirken Hugo Hirsch als Obmann und Robert Heller als Turnwart. Im Juni 1930 feierte der Makkabi K. in Verbindung mit dem Brudervereine Brüx, Aussig und Teplitz das 10 jähr. Vereinsjubiläum durch Veranstaltung eines großen Sportfestes in Teplitz.

Einer unserer jüngsten Vereine ist die durch Frau Dr. Berta Brill bewerkstelligte Gründung der Ortsgruppe K. des Landesverbandes jüd. Mädchen und Frauen. Dieser Verein, welcher unsere Frauen vertraut machen will mit den kulturellen und sozialen Problemen des Judentums und der speziellen Aufgabe der jüd. Frau, hat in der kurzen Zeit seines Bestandes sich viele Anhänger und Freunde erworben. Die Ortsgruppe K. zählt heute bereits zu den mustergültigsten im böhm. Landesverbande. Seit Rücktritt der ersten verdienstvollen Präsidentin, Frau Dr. Berta Brill, führte Frau Anna Hirsch mit geschickter Hand die Leitung des Vereines. Als Vizepräsidentin fungierte Frau Dr. Krakauer.

Zu erwähnen wäre noch, daß die Bibliothek eines ehemals bestandenen Geselligkeitsvereines „Concordia" nach dessen Auflösung in den Besitz der Gemeinde überging, welche ihrerseits die Verwaltung der Bibliothek dem hiesigen Techeleth-Lawan übertrug.

Geschichte der Juden in Königgrätz.

Bearbeitet von

OGR. L. Domečka, Königgrätz.

Hradec Král. byl důležitým místem obchodním již v době předhistorické a i pak v době knížecí a královské, pokud nebyl ještě městem. Obchodníci ubírali se tudy po jedné z nejvýznamnějších cest, spojující Moravu přes Čechy se Slezskem a i po cestě, jež od ní odbočovala ku Praze a po několika, rovněž od ní odbočujících cestách podřadnějších. Za doby knížecí a na počátku doby královské bydleli řemeslníci, jakož i někteří obchodníci před hradem stojícím na opevněném jednom z dvou návrší nad stokem Labe s Orlicí a jiní asi již tehda i v podhradí. A tehda snad tu byli také již židé jako v podhradí ve Znojmě, kde se připomínají r. 1052 [1]).

Před r. 1225 král Přemysl Otokar I. založil nad stokem Labe s Orlicí na předhradí, do něhož pojal i starý hrad a sousední návrší, do té doby neopevněné, město Hradec. Bylo to první město v Čechách, založené podle práva německého, starší než Staré Město Pražské. Když prostora pro nové město byla vyměřována, bylo při tom pamatováno i na místo, kde by mohli býti usazeni židé. Zprávu o místě tom máme sice až z konce 14. stol., kdy nazývá se Židovským náměstím, nynější to Kavčí plácek, ale jistě bylo do plánu města H. K. pojato již při jeho založení. Jinak nebylo by možno si vysvětliti, proč by bylo vedle samého Malého náměstí bývalo utvořeno ještě jiné náměstíčko, kdyby nebylo vyhlédnuto pro zvláštní účel a proč by nebylo zastaveno domy. Náměstí to bylo uzavřeno a do něho vedl jen úzký vchod z Malého náměstí, dosud zachovaný. Ten byl buď uzavřen branou nebo řetězem jako v jiných městech část jejich, kde židé bydleli, kde měli své ghetto i vlastní domy.

Zprávu o žid. náměstí (platea judeorum) převzal kronikář královéhradecký K. J. Biener z Bienenberku do svých německy psaných dějin z berního rejstříka města Hradce z l. 1390—1404, z něhož jen něco málo listů se zachovalo. Píše v nich též, že byla škola ve druhé, t. j. východní části města. Ale na plánku, ke spisu svému připojeném, spletl si to a klade školu na Židovské náměstí [2]). To svedlo později k domněnce, že to byla škola židovská. Ale, jak jsem z jiného pramene dokázal, nebyla to škola židovská, nýbrž křesťanská, a ta byla na jiném místě, v nynější Mýtské ulici [3]).

Židé ve 14. stol. v H. K. neměli ani školy, ani synagogy. Na Židovském náměstí mohli míti tři, nejvýše čtyři domy, obývané třemi nebo čtyřmi židovskými rodinami. Ještě v polovině 17. stol. bylo v H. K. pouze pět žid. rodin. Pro malý počet židů nebylo také tehda třeba ani synagogy, ani školy.

Židé v H. K. udrželi se nepochybně i v době husitské. Teprve nařízením krále Ludvíka z 25. července 1454 byli ze všech zemí koruny české, tudíž i z H. K. vypověděni [4]). Ale netrvalo ani dlouho a usadili se v H. K. zase. Dovídáme se o nich jako hradeckých usedlících z listu vdovy po králi Ludvíkovi I., daného v Linci 4. března 1521, kterým městu H. K. potvrdila dřívější jeho privileje. V něm mezi jiným se nařizuje, že nikdo nesmí u židů hradeckých mimo vůli a vědomost přísežných města H. K. žádných půjček, lichev, prodejů, frajmarků a jiných všech obchodů činiti pod propadnutím toho, čehož by se dopustil. K tomu se dodává, že se to v H. již prve pro uvarování těžkostí a budoucích lidských nesnází nedopouštělo [5]). Tento dodatek zároveň prozrazuje, že židé již před r. 1521 opět v H. K. bydleli.

Zanedlouho musili se však židé opět z H. K. stěhovati. Dle usnesení sněmovního z r. 1541 a dle následujícího nato nařízení krále Ferdinanda I. z r. 1542 byli židé ze zemí českých vypověděni s tím, že kdyby byli tu přistiženi, mají býti na hrdle trestáni mimo ty, kdo by od krále měli povolení zůstati do příštího sv. Jiří. R. 1545 pobyt židů v zemích českých byl na rok prodloužen a pak ponecháni v nich byli nadále [6]). R. 1551 nařízeno bylo, že židé musí nositi ženský plášť a na něm na levé straně přišité kolečko ze žlutého sukna, aby se lišili od křesťanů [7]).

V H. však po r. 1542 více žádný žid stálého bydliště neměl, ani zdržovati se nesměl, což vysvítá i z následující zprávy: R. 1549 Pavel, zámečník, trestán byl šatlavou, že židy přechovával. Též r. 1549 Havel Hořička a Jan Zavagesta trestáni byli věží, že s židy činiti měli a dluhu jim nezaplatili [3]).

R. 1589 žid. děvečka u Markyty Choustnické, chtíc se dáti pokřtíti, žádala, by byla v H. K. přijata pod ochranu. Žádost její byla městskou radou zamítnuta, ježto národ žid. v městě H. K. své stanoviště nemá a neví se, co by z toho vzejíti mohlo. I přikázáno jí bylo, aby se jinam obrátila, ježto nemůže býti trpěno, by při městě v H. K. byt svůj měla. K tomu kronikář hradecký Fr. Švenda ve svém „Železném obraze města Králové Hradce" poznamenal: „*Tak ani z naděje křest přijíti židovinu Hradečtí v městě těch časů netrpěli* [8])."

Listem daným ve Znojmě 28. července 1628 císař a král Ferdinand II. městu H. K. potvrdil všecky jeho dřívější privileje a v něm mimo to poručil, by židů mezi sebou ani v městě ani na předměstí i na jiných gruntech svých netrpěli, nejsouce k tomu povinni, a jim tu žádného bytu nepřáli pod uvarováním jeho hněvu a nemilosti, jeho dědiců, budoucích králů českých, též propadení všech dřívějších privilejí [10]).

Než Hradečtí se rozkazem tím neřídili. R. 1651 bydleli již v H. K. tři židé 26 let, jak níže podrobněji bude o tom psáno, tedy od r. 1626. A r. 1636 8. ledna městskou radou třem židům byly pronajaty do dne a do roka a nic dále dva domy v ulicích s podmínkou, že musí se pokojně chovati a jiných židů žádných více k sobě nepřijímati. Do té doby mají svých pohledávek

Dějiny Židů v Hradci Králové.

Zpracoval

vrchní právní rada L. Domečka v Hradci Králové.

u sousedů si vyhledati. Tím nemá býti přetrženo ustanovení privilegia císaře a krále Ferdinanda II., jež nedovoluje jich přechovávání v H. K. Oni židé na to prosili, by mohli na neurčitou dobu v H. K. zůstati. Městskou radou bylo jim odpověděno, že, budou-li se pokojně chovati, za to žádati mohou a také laskavou odpověď dostanou [11]).

R. 1651 bylo v H. K. již několik židů usazeno a měli již dokonce svého rabína. Byl to David Tachovský, 43 letý vdovec. Bydlel v H. K. v nájmu 26 let a s ním po tři léta jeho zeťové Vít a Izák se svými ženami Annou a Lídou. Měl syna Samuela a dcery Dorotu, Salku a Alynku, kuchařku Zuzanu a služebníka Abrahama. Mimo ně bydleli tehda v H. K. v nájmu ještě židé: Lebl Bon 26 let se ženou Johanou, dcerami Lídou a Esterou, synem Izákem, kuchařkou Eliškou, služebníkem Jakubem, kantorem Bernardem, který tu žil 4 roky, jeho ženou Reginou, syny Leblem a Jakubem a dcerou Sávou. Adam, žijící v H. K. 25 let, žena jeho Eva, synové Tobiáš a Samuel a dcera Lída. Enoch Syk, 26 letý, v H. K. narozený, žena jeho Mariana, syn Wolf, kuchařka Alina a služebník Samuel. Lebl, žijící v H. K. 4 léta, Anna, jeho žena, dcera Káča a syn Jakub [12]).

Rok nato císař a král Ferdinand III. listem z 23. června 1652 potvrdil Hradeckým jejich dřívější privileje, při čemž jim nařídil, že žádné židy v městě svém nesmějí trpěti. A tak musili 4. prosince 1652 židé do jednoho H. K. opustiti [13]). Dne 18. října 1658 dal purkmistrovský úřad v H. K. židu Leblovi Bonovi, který tu ještě r. 1651 bydlel a obchod vedl, vysvědčení, že ze žádné jiné příčiny z nařízení obce do Nového Bydžova se nevystěhoval, než jediné z té, že v potvrzení privilegií městu H. K. císařem Ferdinandem III. výslovně bylo nařízeno, že žádný žid v něm bydleti a zdržovati se nemá nyní i na věčné časy budoucí. Z téže příčiny i jiní židé hradečtí jinam musili se obrátiti [14]).

Nedlouho nato r. 1665 první biskup královéhradecký Matiáš z Bilenberka o nešporách v jesuitském kostele pokřtil žida, kterého s sebou přivezl [15]).

Na potvrzení privilegií města H. K. císařem Ferdinandem III. odvolala se i městská rada, když zamítla žádost nějakého žida, podanou 29. srpna 1746, aby mu o podzimním výročním trhu toho roku bylo povoleno prodávati. Ale brzo nato přijat byl do H. K. žid vinopalník s podmínkou, že žádný žid nesmí u něho přes noc zůstati, leč by se u primasa ohlásil a městskému rychtáři poplatek za to zaplatil [16]).

V r. 1747 začla se zmáhati náboženská sekta israelitů čili Abrahamitů hlavně v okolí Nového Bydžova a Chlumce n. C. K ní přistupovali i četní tajní nekatolíci. Duševním vůdcem sekty té byl rabín Mendl z Nového Bydžova. Když se schůze israelitů prozradily, byl větší počet jich zatčen a uvězněn v H. K., kde je krajský hejtman Václav Vančura z Řehnic 24. února 1748 počal vyslýchati. Při vyšetřování 62 z nich působil též známý jesuita Koniáš. Mnozí z uvězněných israelitů byli, když se bludu svého odřekli a vyznání víry učinili, propuštěni a pouze nad čtyřmi vynesen byl rozsudek smrti. Upálen z nich byl však v H. K. jen ovčák Jan Vacek, kdežto třem ostatním udělena byla na popravišti milost a odsouzeni byli k obecnímu dílu na silnicích. Mimo ně odsouzena byla ještě israelitka Ludmila Baurová, žena sedláka z chlumského panství, pro rouhání k useknutí ruky a k upálení za živa. Rozsudek ten vykonán byl na ní v H. K. také ještě r. 1748. Přední z israelitů, krejčí Jan Pita z Chudonic, upálen byl r. 1748 18. prosince v Novém Bydžově a rabín Mendl teprve 7. března 1750 v Praze [17]).

V době, když H. K. stal se pevností, jež začla se stavěti r. 1766, židům až na nepatrné výjimky nebylo v H. K. dovoleno bydleti, ale mohli sem docházeti. Když však chtěli z pevnosti vyjíti, musili míti od velitelství jeho povolení, aby byli z bran puštěni. R. 1773 městský rychtář poslal vojenské stráži lístek, aby z města židy pustila. Pevnostní velitelství cítilo se tím v právu svém dotčeno, že rychtář neposlal lístek jemu, nýbrž dal rozkaz přímo stráži u brány. Vysvětlilo se pak, že lístek byl omylem donesen stráži místo vojenskému velitelství [18]).

V r. 1774 bydlel v H. již žid Austerlitz. Roku toho židu Eliáši Winternitzovi, který měl již dozor nad tabákem v kraji hradeckém, povolen byl prodej tabáku v H. K. I žádal městskou radu, aby mohl tu bydleti s usazeným židem Austerlitzem. Městskou radou žádosti jeho bylo vyhověno, ale s podmínkou, že bude v H. K. bydleti bez rodiny tak dlouho, pokud bydlení v městě tomto od gubernia nebude mu povoleno. Když povolení dostal, přestěhoval se do domu Pulpánova. Děkan císařskému rychtáři Fr. Schneidrovi to vytýkal a žádal, aby se Winternitzovi byt vykázal někde stranou.

Že r. 1774 bylo již několik židů obchodníků v H. K., dokazuje, že městská rada roku toho se usnesla, že židům má se nařiditi, by se neopovažovali v čase procesí míti krámy otevřeny [19]).

Na počátku devatenáctého století přijat byl za obyvatele města H. K. žid Jos. Winternitz. Od „Pravovarního měšťanstva" měl najatu vinopalnu. R. 1808 platil z ní nájemného 12 set a r. 1810 15 set zl. C. M. R. 1822 „Pravovarní měšťanstvo" žádalo magistrát, aby mohlo Jos. Winternitzovi pálení kořalky vzíti a samo v domě u „Zlatého lva" ji páliti. Ale bylo se žádostí svou zamítnuto. Odvolalo se nato ke guberniu v Praze, u něhož to vyhrálo, ale pak Winternitzovi přece zase vinopalnu na tři roky, t. j. do r. 1826, pronajalo [20]). Tento žid Winternitz byl dobrý člověk. R. 1804 a 1805 panoval velký hlad, zvláště v českých horách. Mnoho tkalcovských rodin proto je opustilo a stěhovalo se do Moravy. V Olomouci byli však zadrženi a domů přes H. K. počtem 205 posláni. Tu tábořili na Velkém náměstí a domácí lidé nosili jim jídlo. Žid Winternitz pak dal každému na cestu dva krejcary, jež tehda měly dosti velkou cenu proti krejcarům pozdějším. I modlili se za křesťany i židy [21]).

R. 1800 zal. byla na děkanství v H. K. kniha, obsahující matriku narozených a obřezaných a matriku oddací a úmrtní židů z H. K. a z obcí k němu přifařených. Poslední zápisy v ní jsou z r. 1859. Mimo to zapsána byla do ní též dřívější narození dětí a sice r. 1790 Josefa Rousbergra, obchodníka v Malšovicích, k H. K. přifařených, r. 1795 Abrahama Mayera, trafikanta v H. K. a r. 1799 Jos. Grafa, obchodníka v Malšovicích.

Židů bydlelo dle zmíněných matrik v H. K. v době od r. 1800 do r. 1859 již několik. Vedle Abrahama Mayera Bernard Baroch (1802) a Jonáš Turnovský (1803), jichž zaměstnání není uvedeno. Israel Weiss (1804), Emanuel Löwy (1808), Josef Winternitz, o němž výše stala se zmínka. Byl to asi týž, který byl v H. vinopalníkem a, když jím přestal býti, měl loterní kolekturu. Zemřel r. 1844. Markus Juda Bochshorn, israelský domácí učitel, který se oběsil r. 1828 ve vyšetřovací vazbě a byl pod Novým Hradcem pohřben. Leopold Winternitz (1844) byl synem Jos. Winternitze a měl po něm loterní kolekturu. Byl též výběrčím okresní žid. daně. R. 1843 oženil se s Marií, dcerou Abrahama Fleischra z Doudleb. Mojžíš Polek (1857), nájemce mýta v H. K., David Sommer, israelský učitel (1857), Nathan Lustig (1857), Jakub Růžička, obchodvedoucí (1832), a Marie Kubínová, služka, 90 roků stará (1835). V Malšovicích, k H. K. přifařených a zčásti i náležejících, bydleli Filip Löwy (1814), zmínění již Jos. Graf a Jos. Rousberger, dále Vít Tausik, nájemce hostince (1855), Jakub Klein, chalupník a výčepník (1859). Ježto v H. K. nebylo židovského hřbitova, byli židé tu a v okolí zemřelí pohřbíváni na židovských hřbitovech v Hořicích, Nov. Bydžově, Vamberku a v Nov. Městě nad Metují.

R. 1813 přistěhoval se do části Malšovic u H. K., jež náležela ke statku Dolnímu Přímu, z panství doudlebského žid Filip Löwy, podomní obchodník. Od r. 1815 měl tu i trafiku. Ježto byl to obchodník čilý, který zacházel i do H. K. i okolních obcí, šest hradeckých obchodníků se střižným zbožím těžce neslo jeho konkurenci. I stěžovali si na něho magistrátu a žádali, aby byl vyhoštěn. Když se stížností svou byli zamítnuti, rekurovali ke krajskému úřadu. Při vyšetřování, jež úřadem tímto bylo zavedeno, bylo zjištěno, že otec Filipa Löwyho Emanuel Löwy a jeho rodina byli dle t. zv. židovského patentu připsáni k panství doudlebskému a dle guber. dekr. z r. 1801 obdrželi č. 642; že Filip Löwy byl ženat a otcem čtyř dítek, že provozuje podomní obchod a prodává v Malšovicích tabák na základě úředního povolení. Poněvadž nemohlo se mu za vinu klásti nic nezákonného, byl rekurs hradeckých obchodníků i krajským úřadem zamítnut. Ale dva z nich a dva noví, z nichž jeden, Josef Riedel, nebyl vlastně obchodníkem, nýbrž jenom prýmkařem, v pronásledování žida Löwyho i pak neustali. Odvolali se ke guberniu v Praze a v odvolání svém opírali se o některé, jak bylo zjištěno, nepravdivé důvody. Proto nepochodili ani u tohoto úřadu. Zajímavé jsou důvody, jež uvedeny byly úřadem tímto pro zamítnutí odvolání hradeckých obchodníků. Mezi nimi zvláště tyto:

Filip Löwy zdržuje se od r. 1815 jako trafikant v Malšovicích, v dílu panství přimského, a pobyt byl mu tu i guberniem r. 1819 povolen. Hradečtí obchodníci snaží se zmařiti konkurenci žida Löwyho, aby mohli si určovati libovolně a zištně ceny svého zboží na úkor občanstva. Hradečtí střižní obchodníci mají malé sklady, kdežto Löwy, maje u továrníků velký úvěr, vždy nejlepším výběrem zboží může posloužiti. Obchod podomní provozuje nejen v H., nýbrž i v okolních městech a vesnicích. Hradečtí střižní obchodníci prodávají zboží své hlavně o týdenních a výročních trzích, dále o nedělích a svátcích. V H. K. připadají trhy na sobotu, kdy Löwy jako žid neobchoduje a v neděli a ve svátek nesmí, ježto ve dny ty podomní obchod není dovolen.

Ale zmínění hradečtí obchodníci neustávali dále podávati stížnosti na žida Löwyho. A když v jedné stížnosti uvedli, že požívá protekce úřadů a v jiné stížností, podané přímo císaři, nepravdou hleděli ho oklamati, byli krajským úřadem v H. K. r. 1824 odsouzeni: Antonín Kyncler jako původce toho hanebného jednání ke třem dnům vězení a 10 zl. C. M. a Tomáš Kapoun, Jan Nikelsgeld a Jan Riedel, každý ke 24 hod. vězení a 5 zl. C. M. pokuty. Odsouzení proti tomuto nálezu podali ještě téhož roku odvolání k zemskému guberniu v Praze. Následovalo dlouhé vyšetřování, jež ještě r. 1833 nebylo skončeno [22]). Jak to na konec s pronásledovateli žida Löwyho dopadlo, není známo, ježto spisy o tom se nezachovaly.

V r. 1836, jak zapsáno je v „Pamětní knize města Hradce Králové", směli v městě H. K. bydleti jen dva židé se svými rodinami. Byli to již výše zmínění Abraham Mayer, trafikant, a Josef Winternitz, loterní kolektant [23]).

R. 1841 10. dubna podkomořský úřad upozornil magistrát v H. K., že nemohou býti žádány od židů příspěvky na osvětlování města, když je také křesťané neplatí [24]).

V letech 1850—1859 připomíná se již v H. K. žid. učitel David Sommer. V téže době bydlelo již několik rodin žid. nejen v městě, nýbrž i na jeho předměstích, Pražském Předměstí, Kuklenách, Novém H. a Malšovicích. Následek toho byl, že r. 1860 utvořila se v H. K. israelská obec se zvoleným představenstvem, ale byla dlouho trpěna, ježto nemohla dosíci přes opětovné žádosti od místodržitelství potvrzení svých stanov. Prvním starostou zvolen byl r. 1860 obchodník Jáchym Riemer, po němž až do r. 1890 byli starosty Samuel Baumer, pensionovaný vojen-

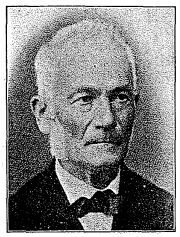

Jáchym Riemer

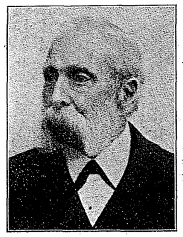

Samuel Baumer

ský lékař, a Jakub Kalb. R. 1864 byl přijat za rabína Abraham Kohn, jehož otec Josef Kohn byl rabínem v Žamberce. Obdržel právo oddávati, zapisovati do matriky a starati se o vyučování náb. žid.

Rb. Abraham Kohn

Josef Baum

v H. K. Též soukromně vyučoval vědám literním. Bohoslužby konaly se v soukromých domech č. 17, 76 a 64. V tomto posledním domě upravena byla modlitebna. R. 1887 najat byl dům č. 67. V něm bydleli též rabín a šochet (spolusluha) a na dvoře postavena byla synagoga [25]).

R. 1872 S. J. Polack, švagr Abrahama Kohna, zařídil si v H. K. německou školu. Když žactva přibývalo, najal pro ni celý dům. Ježto neměl pro vychovatelnu koncesi, okresní školní rada pro město mu školu zakázala, ale nerozpustila ji, nýbrž ponechala do doby, až si koncesi pro ni opatří [26]). Když se S. J. Polack z H. K. odstěhoval, německá škola zanikla.

Po r. 1860 víc a více židů v H. K. přibývalo. Tak dle matriky narozených bydleli tu r. 1867 Wolf

Brattner, kupec, r. 1868 zmíněný již rb. Abraham Kohn, Albert Günsberger, obchodník s plodinami, Emanuel Kohn, výčepník kořalky, r. 1869 Samuel Baumer, lékař, a Jáchym Jeiteles, výčepník kořalky, r. 1870 Ludvík Stein, kupec, Moric Ippen, obchodník s obilím, r. 1872 Nathan Nettel, výčepník kořalky, Karel Stein, kupec, Josef Fränkel, obchodník s lihovinami, Ign. Baum, kupec, a Josef Eger, bez zaměstnání, a r. 1876 Samuel Soudek, obchodník s galanterním zbožím [27]). Domovské právo neměl v H. K. v té době žádný žid. R. 1879 žádal o ně Em. Kohn, ale byl zamítnut [28]). Teprve později přece mu bylo uděleno. První ze židů zakoupil si v H. K. dům (č. 210) r. 1872 obchodník Karel Steindler [29]).

R. 1877 ustavilo se bratrstvo pohřební, jež zakoupilo na Pouchově od eráru pozemek pro žid. hřbitov v sousedství hřbitova katolického a vojenského. Téhož ještě roku hřbitov byl založen a částečně oplocen [30]). Pokud ho nebylo, byli dle matriky úmrtní konány pohřby žid. od r. 1874 do roku 1876 z H. Kr. a nejbližšího okolí na žid. hřbitovy v Žamberce, Dobrušce, Novém Městě n. M. a Novém Bydžově [31]).

R. 1881 israelská obec založila nadaci pro žid. studujícího reálky (420 K). R. 1890 všichni členové představenstva israelské obce vzdali se svých funkcí, ježto nově usazení v H. K. židé neměli smyslu pro spořádané obecní hospodářství, a mimo to správu obce starostům po Jáchymovi Riemrovi následujícím, Samuelu Baumerovi a Jakubu Kalbovi, stěžovali. Ale generální shromáždění židů, svolané na den 24. srpna téhož roku, se usneslo, že nemají se konati nové volby, nýbrž že se má ustaviti náboženská obec israelská pro H. Kr. a okolí dle zákona ze dne 21. března 1890 (č. 57 ř. z.). Zároveň provedení usnesení toho a správa obce svěřeny byly zvláštnímu komitétu. V čelo jeho od r. 1890—1894 byl advokát dr. Jos. Tausik. Ten zavedl české bohoslužby a provedl ustanovení ž. o., jejíž stanovy byly však schváleny teprve výnosem místodržitelství ze dne 16. března 1896. Žid. obec v H. Kr. zaujímá obvod soudního okresu královéhradeckého a nechanického s výjimkou obcí Dohalic, Dubu, Klenice, Lodína, Mokrovous, Lužan, Velkých Petrovic, Stračova a Sovětic, s místy a samotami k nim přidělenými, jež náležejí k náboženské obci v Hořicích.

R. 1894 28. ledna zvolen byl za starostu ž. o. obchodník Bohumír Weiss, r. 1896 14. května advokát dr. Hugo Geduldiger a r. 1902 advokát dr. Josef Tausik. Od té doby podnes jest stále starostou, vyjímaje dobu od 1. srpna 1914 do 20. dubna 1915, kdy za světové války konal v poli, pak jako velitel rekonvalescentního oddělení ve Vys. Mýtě službu vojenskou jako záložní setník. Dr. Josef Tausik založil Spolek pro udržování válečných pomníků z r. 1866 na bojištích a byl po 30 let jeho jednatelem, sepsal českého a německého „*Průvodce* po bojišti královehradeckém, u České Skalice a Náchoda“, a byl též jednatelem „Spolku pro podporu propuštěných trestanců při krajském soudu v H. K.“ [32]). Za své zásluhy byl dr. Tausik několikráte vyznamenán a za své služby v první lvovské bitvě dostal záslužný kříž s vyznamenáním a meči.

R. 1897 ministerský předseda hr. Badeni padl hlavně pro odpor Němců proti vydaným jím jazykovým nařízením. To bylo příčinou k demonstracím v Praze i v H. K. V. H. K. 2. prosince shlukla se mládež, dělníci i někteří starší občané a za heslem: „Na Němce i židy!“ procházeli městem a při tom roztloukli několik oken Němcům a německé nápisy na některých firmách pomazali. Pak vrhli se na Grandhotel právě nově vystavěný a zařízený obchodníkem, židem Jos. Fränklem. Cihlami z blízkého staveniště rozbity byly okenní tabule v přízemí a uvnitř zrcadla a plynové lampy. Teprve vojskem byli demonstranti vytlačeni. Druhého

Dr. H. Geduldiger

Dr. J. Taussik

Julie Ganzová

Leo Taussig

dne o polednách mládež podněcovaná dělnictvem vytloukla ještě okna Grandhotelu v prvém poschodí. Josef Fränkel, rodák z blízkého Chlumu, památného rozhodnou bitvou r. 1866, člověk hodný a dobrý, měl velkou škodu, která nikým nahrazena mu nebyla. Hluboce roztrpčen prodal pak Grandhotel okresnímu zastupitelstvu královéhradeckému [33]).

R. 1905 zbudována byla v H. Kr. dle plánu architekta Václava Weinzettla, později ředitele státní kamenické a sochařské školy v Hořicích, synagoga na rohu Třídy českosl. vojska a Třídy Pospíšilovy a byla 24. září 1905 slavnostně zasvěcena. Mimo modlitebnu jsou v nádherné budově té byty rabína, kostelníka, domovníka a zasedací síň s archivem. O stavbu synagogy hlavní zásluhu získal si starosta dr. Tausik. R. 1905 zemřel rabín Abraham Kohn a téhož roku ustanoven byl za nástupce jeho dr. Vilém Klauber, který začal úřadovati 1. října téhož roku, když byl již při zasvěcení synagogy věčné světlo rozžehl a kázání měl.

R. 1911 byl hřbitov na Pouchově rozšířen a r. 1918 nově oplocen. R. 1915 15. března zemřel rabín dr. Vilém Klauber. Od té doby obstarává duchovní správu, vyučuje náboženství a spravuje matriky jako rabín od r. 1905 v H. Kr. působící kantor Oskar Eisner, který původně povolán byl na pomoc zestárlému rabínu Abr. Kohnovi [34]).

Za světové války již r. 1915 přibyli do H. Kr. první uprchlíci z východního bojiště a po nich následovali jiní v letech 1916—1917. V H. Kr. utvořil se hned r. 1915 „Pomocný komitét péče o uprchlíky“. Členové jeho byli vesměs židé. Ve schůzi 14. dubna 1915 zvolen byl předsedou Arthur Singer, místopředsedou Leo Tausig, referentem K. R. Müller, pokladníkem B. Stückgold, jednatelem Ed. Müller a účetním Max Fischer z H. Kr. Komitét staral se hlavně o uprchlíky židovské, ale podporoval i uprchlíky jinověrce. Opatřoval jim šaty, obuv, přikrývky, slamníky i potraviny. Několika ženám opatřeny byly i šicí stroje. Vydání kryla se z příspěvků poplatníků ž. o. královéhradecké a z darů, jež docházely z Prahy, Brna, Liberce, Svitav a i z některých měst v Německu. Již v roce 1915 přijelo přes 400 uprchlíků, kteří byli rozděleni po obcích okresu královéhradeckého. Byli z Haliče, Bukoviny a Ukrajiny. R. 1916 bylo jich na Královéhradecku 1606. Někteří vrátili se již r. 1917 do Haliče. Většina však tu ještě zůstala. R. 1917 byla pro děti uprchlíků zřízena škola polská a německá škola ukrajinská na Pražském Předměstí u H. Kr. a polská škola ve Všestarech. Asi na 100 dětí chodilo mimo to do českých škol. R. 1918 v červenci byly školy pro děti uprchlíků na Pražském Předměstí a ve Všestarech zavřeny. Do konce r. 1918 poslední uprchlíci vrátili se domů [35]).

Na žid. hřbitově na Pouchově pohřbeni byli zemřelí v H. Kr. za svět. války vojíni, dva důstojníci a sedm mužů [36]), a mimo to 30 haličských a bukovinských uprchlíků. Také pochována tu byla jako oběť světové války Marie Kreitnerová, choť továrníka z Třebochovic p. Orebem, jež zemřela nakazivši se skvrnitým tyfem při ošetřování válečných uprchlíků.

V r. 1920 byla ž. o. v H. Kr. na oslavu dra T. G. Masaryka založena nadace v částce 14.000 Kč pro pět studujících středních škol v H. Kr. bez rozdílu vyznání a r. 1927 na pamět 70. výročí narozenin starosty téže obce dra Josefa Tausika nadace v částce 10.000 Kč pro chudého studenta a chudého příslušníka náboženské obce israelské. Mimo to israelská obec věnovala dlouholetému starostovi dru J. Tausikovi pamětní desku mramorovou v synagoze umístěnou a dala v zasedací síni vyvěsiti jeho podobiznu [37]).

V r. 1929 ž. o. v H. Kr. měla 437 členů, mezi nimi 170 poplatníků. Potřeba v rozpočtu roku toho činila 33.814 Kč a úhrada státní dotace 2500 Kč, příspěvky členů 22.754 Kč, obvyklé poplatky rituální, platy za sedadla v synagoze a dary.

V r. 1890 byli v městě H. Kr. mezi 7816 obyvateli 292 židé, r. 1900 mezi 9767 obyv. 309 ž., r. 1910 mezi 11.065 obyv. 299 ž. a r. 1921 mezi 13.011 obyv. 314 ž. R. 1930 židé advokáti byli v H. Kr. 4 a lékaři 2. Někteří lékaři i 2 advokáti, kteří dříve byli židy, jsou nyní bez vyznání. Domů v H. Kr. mají židé 25, mezi nimi 15 pravoárečných.

„Jüdischer Frauenverein“ byl v H. Kr. zal. r. 1880. — R. 1922 přezván byl: „Česko-židovský spolek paní a dívek.“

První předsedkyní byla Pavlína Fränklová, choť obchodníka a druhou od r. 1891 do 1933 Julie Ganzová, choť obchodníka. Od r. 1933 je předsedkyní Berta Fränklová, choť obchodníka. Spolek podporuje chudé a zchudlé souvěrce a vypomáhá všude, kde je bída.

Během r. 1930 postavena byla na žid. hřbitově v Pouchově dvorana dle návrhů rodáka královéhradeckého Františka Bergra, architekta v Praze, který bezplatně plány israelské obci vypracoval.

Členové israelské obce v H. Kr., mezi nimiž jsou vynikající průmyslníci a živnostníci, hlásí se a také dříve hlásili se k českému národu a mnozí konají dobré služby všeužitečné. (Dr. Hugo Kafka jako člen měst. rady, Karel Müller jako předseda ředitelství měst. spořitelny a Otto Fränkel jako člen výboru pravoárečného měšťanstva a j.) Představenstvo pak ž. o. snažilo se vždy o to, aby mezi jejími příslušníky a příslušníky jiných vyznání náboženských panovala pravá občanská snášenlivost.

Od r. 1932 do 1933 byl star. o. ž. Karel Müller, továrník.

*

1) Dr. H. Einhorn: Geschichte der Juden in Znaim v díle Hugo Gold: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, 574.

2) K. Biener z Bienenbergu, Geschichte der Stadt Königgrätz, 189.

3) Kde byla městská škola v Hradci Král. ve stol. 14. Osvěta Lidu 1929, č. 1.

4) Dr. H. Einhorn, tamtéž, str. 581.

5) J. J. Solař, Dějepis města Hradce Král. nad Labem, 59.

6) Ottův Slovník naučný, d. XVII., 833. Fr. Švenda, Železný obraz města Hradce Král., rozdíl 3, str. 16, 40.

7) Fr. Švenda, tamtéž, str. 90.

8) Fr. Švenda, tamtéž, str. 80.

9) Fr. Švenda, tamtéž, rozdíl 4, 170.

10) J. J. Solař, tamtéž, str. 117.

11) Fr. Švenda, Měděný obraz města Hradce Král. nad Labem, rozdíl 1, str. 257.

12) Archiv ministerstva vnitra v Praze.

13) Fr. Švenda, tamtéž, rozd. 2, str. 165.

14) Fr. Švenda, tamtéž, str. 214.

15) Fr. Švenda, rozd. 3, 11.

16) Fr. Švenda, Hliněný obraz města Hradce Král., rozd. 2, str. 74.

17) Ant. Rezek, Dějiny prostonárodního hnutí náboženského, 114, 115. Israelité čili Abrahamité, Kalendář česko-židovský 1889—1890. Fr. Švenda, tamtéž, rozd. 4, str. 108—111.

18) Vinc. Paulus, Židé v Hradci Král. Hradecký kraj III, 195—196.

19) V. Paulus, tamtéž, str. 196.

20) Psaná kniha od Ign. Stranika, Über Brandwesen nebst anderen Gegenständen zu Königgrätz. Majetek R. Helvicha v Hradci Král.

21) Pamětní kniha hlavní školy královéhradecké v ředitelně obecné školy chlapecké v Hradci Král., 67.

22) R. Zuman, Dvacetiletý zápas královéhradeckých střižních obchodníků s podomním obchodníkem židem Fil. Löwim v l. 1813—1833. Obchodní Listy 1928, 212—214, 222—223.

23) Opis její v měst. historickém museu v Hradci Král., 24.

24) V. Paulus, Bývalé osvětlování města Hradce Král. Ratibor 31. října 1908.

25) Sdělení JUDra Jos. Tausika. starosty židovské obce v Hradci Král.

26) Krajan 1872, č. 2.

27) Matrika židovské obce v Hradci Král., uložená v tamní synagoze. Do r. 1859 psány byly židovské matriky na děkanství v Hradci Král. Od r. 1860—1864 se židovské matriky ztratily. V synagoze jsou od r. 1864.

28) Protokoly o schůzích měst. zastupitelstva v Hradci Král. z r. 1879.

29) Pozemková kniha města Hradce Král. v listovně tamního okresního soudu.

30) Sdělení dra J. Tausika.

31) Matrika uložená v synagoze v Hradci Král.

32) Sdělení dra J. Tausika.

33) Ratibor 1897. 685, 700. Hradecká revoluce v r. 1897, Osvěta Lidu, 1930, č. 27, str. 4.

34) Sdělení dra J. Tausika.

35) Protokol „Pomocného komitétu péče o uprchlíky“, uložený u Ed. Müllera v Hradci Král.

36) Na židovském hřbitově v Pouchově pochováni byli Fr. Singer, dělostřelecký poručík, Zikmund Klein, poručík, který se utopil při koupání, Samuel Goldschmidt, štáb. šikovatel, a Michal Singer, Kar. Fink, Konrád Blöde, Šalomoun Epstein, Jindř. Heimer a Kar. Eisner, vojíni. Sdělení dra J. Tausika.

37) Sdělení téhož.